

JAN PALFIJN

Op 11 februari 1983 was het 200 jaar geleden dat, 53 jaar na zijn dood, een grafmonument voor Jan Palfijn onthuld werd in de St-Jacobskerk. Het is nu ook al weer 33 jaar geleden dat onze vriend Pierre Kluyskens een van zijn artikeltjes wijdde aan Jan Palfijn en zijn twee grafmonumenten.

Onze hartelijke dank aan de familie Kluyskens voor de toestemming dit artikel hier te reproduceren.

Jan Palfijn heeft zijn geschiedenis, hij heeft ook zijn legende, die van de self-made-man, arm geboren en arm gestorven, en gedurende gans zijn leven door de maatschappij miskend; een weldoener van het mensdom wiens verdiensten slechts een halve eeuw na zijn dood op prijs werden gesteld.

Dit is ten andere de klassieke levensbeschrijving welke men in de leesboeken voor brave kinderen geeft van al degenen die nederig begonnen, hun eigen weg, ondanks moeilijkheden en tegenkantingen, door het leven baanden, maar de werkelijkheid is dikwijls, en ook voor Palfijn, enigszins verschillend geweest.

Omdat Kortrijk, waar Palfijn op 28 November 1650 geboren werd, on-

Jan Palfijn. Foto Stadsarchief Gent.

dankbaar geweest is, en zijn beroemde zoon uit de stad heeft verjaagd, heeft men willen staande houden dat hij overal en altijd met de onverschilligheid of de afgunst van zijn medemens had te kampen, en omdat hij die zoveel geschreven en gewerkt had, niet schatrijk is gestorven, verklaarde men dat hij als de arme Job onze wereld verliet.

Kortrijk mag natuurlijk een groot mea culpa slaan en al wat de latere generaties gedaan hebben om die handelwijze te doen vergeten is niet veel meer dan boter aan de galg gesmeerd : het was immers slechts op het einde van de vorige eeuw dat de Kortrijkzanen op het idee kwamen een standbeeld op te richten ter nagedachtenis van de beroemde chirurg. Ook Ieper mocht in deze aangelegenheid niet

heel fier zijn, want ook daar heeft Palfijn het hazenpad moeten kiezen. Maar Gent mag met vreugde en trots deze driehonderdste verjaardag van de geboorte van de grote Vlaamse geleerde vieren, want te Gent was het dat Palfijn vast burgerrecht verwierf en een veilig onderkomen vond, het geluk en de roem kende, zijn vruchtbaarste jaren op wetenschappelijk gebied telde, dat hij meester-chirurg en leraar werd en dat hij met achting en eerbied door het Magistraat en zijn medemenschen werd behandeld. Palfijn was ten andere een uiterst minzaam mens, die geen gelegenheid liet voorbijgaan om de lof te maken van zijn collega's — wat nogal zeldzaam is — en niet aarzde zijn eigen fouten te bekennen.

Hij, de grote geleerde, was nederig gebleven; op 45-jarige ouderdom volgde hij nog te Parijs als een gewone leerling de lessen van de vermaarde Claude Boudier, en hij was 48 jaar oud toen hij op 20 Februari 1698 meester-chirurg benoemd werd.

Het ligt echter niet in onze bedoeling de volledige levensweg van de uitvinder der verlostang te overlopen : de herdenkingsfeesten die dezer dagen plaats grijpen en de talrijke redevoeringen die werden of nog zullen uitgesproken worden, belichten trouwens voldoende het wetenschappelijk en baanbrekend werk van hem die bij onze allergrootste nationale figuren moet gerangschikt worden.

Wij zullen ons beperken tot een paar voorvallen die typisch verbonden blijven aan onze locale geschiedenis.

EEN GESCHIL MET HET COLLEGIUM VAN GENEESKUNDE

Toen Palfijn reeds een paar jaren te Gent vertoefde, burgerrecht had verkregen en ook de titel van meester-chirurg had verworven, dat hij reeds in de wetenschappelijke middens de algemene achting genoot, wou hij een nieuwe titel, die van gezworen meester-chirurg bij de voorgaande voegen en hij legde daartoe schitterend een examen af voor een voltallige jury geleerden en geneesheren.

Wanneer men tegenwoordig een dergelijk examen aflegt, wordt men gelukgewenst door de juryleden en de voorzitter, en trekt eenieder volstaan of onvolstaan naar huis terug.

Maar vroeger was het heel anders en die heren dachten dat zij enigszins om hunne moeite moesten beloond worden en dat zij niet kosteloos een paar nuttige uurtjes moesten doorbrengen in het aanhoren en beoordeelen van de uiteenzetting van de kandidaat. Het was dan ook een "oudt gebruijck" dat de examinandus de avond zelf van het examen, de voorzitter en de juryleden — en zij waren zeer talrijk — op een kleine collatie zou vergasten in de ene of andere herberg van de stad. Daarmede namen die heren echter nog geen vrede : het was maar een hors d'oeuvre voor hen en de ware bedanking moest een paar dagen nadien komen,

onder vorm van een rijk banket, waartoe de examinandus ze moest uitnodigen.

Jan Palfijn nu, dacht, dat het examen hem al geld, tijd en zweet genoeg gekost had, en dat de kleine collatie een voldoende beloning voor de kortstondige inspanning van het geleerd gezelschap zou uitmaken. Hij nodigde ze dan ook allen uit tot "het genieten van een cleen avontmael" in de herberg "de Witte Leeuw", waar alle leden van het college natuurlijk aanwezig waren, maar de traditie "corten tyt daernaer alle deselve heeren van het Collegie tot eene heerlycke tafeldeckynghen bij forme van verganssynghe" uit te nodigen, zoals hij het schrijft aan het Magistraat, liet hij maar achterwege, wat het geleerd gezelschap in woede deed ontbranden : zij spanden een proces in tegen Palfijn en wendden zich tot rechtsgeleerden die over die zaak een zo vernuftige als spitsvondige raadpleging neerpendeden waarin zij beklemtoonden dat het een vast gebruik was de jury op een "heerelyck tractement" te vergasten.

Ongelukkig is het verder verloop van dit proces ons niet bekend geworden, maar hoogstwaarschijnlijk zal het Collegie genoegen hebben moeten nemen met een eenvoudige collatie in "de Witte Leeuw".

Dit klein voorval illustreert duidelijk de zeden en gebruiken van die tijd, waar feestvieren en banketteren aan bijna iedere handeling van de mens verbonden waren : het Breugeliaans temperament was bij onze voorouders nog lang niet uitgestorven.

HET SCHILDERIJ VAN NORBERT SAUVAGE

Op 28 April 1703 werden te Gent twee monsterachtige kinderen geboren, aan elkaar verenigd door het onderste gedeelte van de romp. Toen de schepenen der Keure dit vernamen gelastten zij de vermaarde anatomist Palfijn de ontleding van die lichamen te doen, wat hij dan ook met een ongemene handigheid in aanwezigheid van het Gents Magistraat, het College der geneesheren en de voornaamste chirurg der stad, uitvoerde.

Dat Palfijn voor die toen nog delikate en ingewikkelde operatie werd aangesteld, bewijst voldoende hoe zijn vermaardheid in dit domein groot was en ook hoe hij de achting van de gemeentelijke overheid had verkregen.

Het gebeuren was voor de tijdgenoten zo belangrijk en indrukwekkend dat het Magistraat als aandenken ervan een schilderij van deze ontleding liet vervaardigen. Men heeft lange tijd gedacht dat het Jan Van Cleef was die het geschilderd had, maar op het einde van de vorige eeuw heeft Paul Bergmans in de archieven der stad een ordonnantie van de 19e Februari 1704 ontdekt, waarin de Schepenen der Keure bevel geven aan Norbert Sauvage een som uit te betalen voor het doek welke hij geschilderd heeft.

Het bovenste gedeelte van het werk is allegorisch : een engel ontplooit een wit doek waarop in gouden letters staat geschreven : *Deus est mirabilis in operibus suis*"; links ontwaren wij Apollo en de Vermaardheid en rechts de chirurgie in de gedaante van een mooie vrouw, met het symbool van de geneeskunde in de hand.

Het onderste gedeelte wordt volledig in beslag genomen door de voorstelling der kinderen : de kunstenaar heeft ze afgebeeld op witte kussens, eerst naar voren gekeerd, dan van achteren gezien en vervolgens na de dissectie, met een realisme eigen aan die periode.

Het werk heeft lang in het Stadhuis gehangen, belandde nadien in het Museum der Byloke en werd onlangs overgebracht naar het Museum voor Wetenschappen; het had veel geleden van de tijd en het gebrek aan zorgen, doch werd nu volledig gerestaureerd en zal gedurende een paar dagen geëxposeerd worden in de Palfijntentoonstelling in de Aula. Palfijn zelve heeft over deze dissectie een werk uitgegeven : "Anatmijcke of : ontleedkundige beschrijving van twee kinderen, de welcke monstreuselijck aan malkander vereenigt zijn".

ZIJN GRAFMONUMENTEN

Jan Palfijn overleed te Gent op 21 April 1730 in de ouderdom van tachtig jaar. Men heeft beweerd dat hij in de grootste ellende stierf en een dichter aarzelde zelfs niet te schrijven :

"Hij stierf op stroo ! en onbeloond, vergeten,

"Hij moet zijn Boekzaal zelfs verkoopen, wild'Hij eten..."

Maar het is bewezen, dat hij geenszins arm stierf : hij genoot in zijn laatste levensjaren van een pensioen van 100 gulden van Brabant; dit was geenszins een onbeduidende som, maar zij was toch volledig gedisproportionneerd aan de ontzaglijk verdiensten van deze geleerde en dit heeft hoogstwaarschijnlijk de legende van de in armede gestorven Palfijn doen ontstaan.

Wat echter waar is, is dat zijn naam snel, maar ook slechts tijdelijk in de vergetelheid geraakte : dit is nu eenmaal 's mensen lot : hij werd in alle eenvoud ten grave gedragen en wellicht ware hem slechts veel later een monument opgericht geworden, had een vreemde stem een vijftigtal jaren na zijn dood zijn wetenschappelijk werk niet aangevallen.

Toen herinnerden de Gentse geneesheren zich plots de figuur van de grote afgestorvene en besloten zij, op hun kosten, in de St.-Jacobskerk een grafmonument te zijner ere op te richten "ter nagedachtenisse ende ter ververschinghe der memorie van den beruchten Jan Palfijn in syn leven soo uitmuntende in geleertheit ende door syne schriften door gansch Europa soo vermaert" zoals zij het in hun verzoek tot de schepenen schreven.

Eerste grafmonument Palfyn. Foto Stadsarchief Gent.

Tweede grafmonument Palfyn. Foto Stadsarchief Gent.

Alles verliep in rekordtempo en op 11 Februari 1783 werd in de middenbeuk der St.-Jacobskerk een gedenkplaat aangebracht onderaan een zwartmarmeren obelisk waarop, in trofeevorm, men tussen twee eiken-takken de voorwerpen ziet afgebeeld door Palfijn uitgevonden.

Redevoeringen werden uitgesproken, dichters en rijmers grepen naar hun pen.

Men was echter zo vlug te werk gegaan, dat men als datum van overlijden verkeerdelijk in het marmer had gebeiteld : Obiit 7 Februrii 1733, aetatis suae 78". Die plaat werd dan ook nadien weggenomen en in 1890, dus meer dan een eeuw later, door een andere vervangen met de nodige verbetering : "Obiit die 21 Aprilis 1730, aetatis suae 80" !!! Haast en spoed, zelden goed...

Nauwelijks was dit eerste monument opgericht geworden of de Gentse geneesheren vonden het te eenvoudig, te miezerig en het zelfde jaar werd door een openbare intekenlijst waarop de bijzonderste namen, zowel van de burgerlijke als geestelijke overheid voorkomen, een belangrijke som bijeengebracht die toeliet een waardig en indrukwekkend mausoleum op te richten welke in 1784 met grote luister werd onthuld. Het verbeeldt een moeder wenende op Palfijn's graf en werd gebeiteld door Karel Van Poucke, die zovele andere monumenten en beelden, onder andere de preekstoel in de zelfde kerk en de beelden van de H.H. Petrus en Paulus in de Hoofdkerk heeft vervaardigd.

Het werk is technisch volmaakt, maar het ligt geheel in de lijn van de smaak des tijds en mist aldus gevoel en hartstocht.

Aldus had Palfijn in de zelfde stad, in de zelfde kerk, op een paar meter afstand van elkaar nu twee grafmonumenten, enig voorbeeld wellicht in de geschiedenis !

Men mag dus wel beweren dat Palfijn's naam te Gent in ere gehouden werd. Gent heeft aan zijn ongelukkig zwerversleven een einde gesteld en hem de mogelijkheid geboden in volle rust zijn wetenschappelijk werk verder uit te breiden. In onze stad ook verwierf hij zijn meest benijdenswaardige titels en kon hij als leraar tientallen discipelen vormen, zijn werken uitgeven.

In tegenstrijd met wat men heeft beweerd, is hij niet in armoede gestorven en indien men hem niet onmiddellijk na zijn dood een monument heeft opgericht, dan is dit heel menselijk : hoevele andere beroemde Gentenaars hebben niet eeuwen moeten wachten vooraleer hun standbeeld te krijgen, zoals Jacob van Artevelde b.v., terwijl er nog anderen misschien nooit het monument zullen krijgen waarop zij recht hebben. Maar Palfijn's naam kwam na een kortstondige vergetelheid terug op de voorgrond en zijn verdiensten moesten toch nog levendig in eenieders geheugen geprent gebleven zijn om de Gentenaars in een paar maanden twee monumenten te zijner ere te zien oprichten.

Dat was nog nooit gebeurd en zal waarschijnlijk ook nooit meer in onze stad geschieden.

PIERRE KLUYSKENS

VORIGE JAARGANGEN VAN 'GHENDTSCHÉ TYDINGHEN'

Zijn nog verkrijgbaar :

Jaargang 1973 : nrs. 11-12

” 1976 : nrs. 2-3-4-5-6

” 1977 : nrs. 2-3-4-5-6 + volledige jaargang

” 1979 : nrs. 1-2-3-4-5 + volledige jaargang

” 1980 : nrs. 1-2-3-4-5-6 + volledige jaargang

” 1981 : nrs. 1-3-4-5-6 + volledige jaargang

” 1982 : nrs. 2-3-4-5-6 + volledige jaargang + Extra uitgave.

Prijs per afzonderlijk nummer : 50 fr.

Prijs per volledige jaargang : 250 fr.

De tijdschriften kunnen afgehaald worden elke zondag (10-12 u.) in het Documentatiecentrum, behalve in de maanden juli en augustus en op wettelijke feestdagen.

Portkosten bij betaling op postrekening bij te voegen :

1 of 2 nummers : 13 fr.

3 of 4 nummers : 26 fr.

5 of meer nummers : 40 fr.

Eveneens verkrijgbaar : onze heruitgaven :

Plattegrond Gent 1641 uit 'Flandria illustrata'

Eerste uitgave door Hondius : 80 fr.

Plattegrond Gent 1796 door Goethals

Identiek aan origineel : 100 fr.

Mevrouw Van Geluwe-Eggermont A.
Bibliotheccaresse